

ROBERT OPORA, *EFEKTYWNOŚĆ ODDZIAŁYWAŃ RESOCJALIZACYJNYCH*, WYDAWNICTWO AKADEMICKIE ŻAK, WARSZAWA 2015, SS. 234

(RECENZJA KSIĄŻKI)

Polska literatura penitencjarna wzbogaca się o kolejną bardzo wartościową pracę Roberta Opory. Autor podejmuje w niej fundamentalny i złożony problem efektywności procesu resocjalizacji. Przedstawiona mi do oceny książka liczy sobie 150 stron i obejmuje: krótki wstęp, osiem rozdziałów, zakończenie oraz spis bibliograficzny.

W pierwszych zdaniach komunikatywnego wstępu znajdujemy pogląd, że retribucja nie przynosi resocjalizacyjnych efektów. Dość dyskusyjny to pogląd. To prawda, że retributywne teorie kary kryminalnej zwrócone są niejako ze swej natury do zaszłości i nakazu odpłaty, a teorie prewencyjne ku przyszłości i naprawy. Nie znaczy to jednak, że retribucja zarzuca całkowicie możliwość pozytywnej przemiany przestępców. Kara proporcjonalna do winy może mieć bowiem również moc trwałej, głębokiej i wewnętrznej rekonstrukcji sfery moralnej przestępcy. Wiemy, że resocjalizacja przynosi niestety nazbyt często jedynie zewnętrzne symptomy poprawy, którym nie towarzyszy wewnętrzna przemiana i „drgnienie synteresis”. Tak czy inaczej, monografię Roberta Opory cechuje rzeczywiście perspektywa przyszłościowa i oczekiwanie udanej, czyli przynoszącej pozytywne efekty, implementacji nowych idei czy programów penitencjarnych.

We wstępie pracy poznajemy ambitne cele, jakie postawił sobie Autor, a które – trzeba już tutaj powiedzieć – zrealizował z powodzeniem. Pierwszym z nich była konceptualizacja i operacjonalizacja tytułowego pojęcia czyli efektywności oddziaływań resocjalizacyjnych, ich form i wskaźników. Innym celem był krytyczny przegląd teorii resocjalizacji proponujących odmienne modele tego procesu. Kolejnym zaś, rzeczywiście bardzo istotnym, celem opracowania była identyfikacja warunków udanej implementacji oraz czynników utrudniających wdrażanie nowych pomysłów resocjalizacyjnych w określonej sytuacji społeczno-politycznej.

Przedstawię teraz zawartość poszczególnych rozdziałów i wskażę na ich zalety oraz ewentualne niedostatki.

Rozdział pierwszy książki zwraca uwagę Czytelnika na odmienne teoretyczne podejścia do problemu postępowania z przestępcami i sposoby przeciwdziałania przestępczości. Do podstawowych teoretycznych perspektyw radzenia sobie z przestępcami Autor zaliczył: retribucję, odstraszenie, izolację, resocjalizację, sprawiedliwość naprawczą oraz wczesną interwencję społeczną, a zatem działania profilaktyczne. Kompetentnie i interesująco przedstawiony opis perspektyw teoretycznych kończy Autor bardzo trafnym wskazaniem potrzeby powiązania teorii i praktyki kryminalnej z kontekstem społecznym oraz znajomością analiz empirycznych wspierających lub nie określone podejście teoretyczne.

Rozdział drugi nawiązuje do orientacji resocjalizacyjnej. Autor ukazuje nam w transparentny sposób różne sposoby definiowania pojęcia „resocjalizacja”, złożoność oddziaływań resocjalizacyjnych oraz różne teoretyczne modele procesu ponownego uspołecznienia (a więc: deficytu możliwości, odpowiedzialności sprawcy oraz modelu możliwości). Rozdział kończy się przekonującą refleksją Autora nad przyszłością resocjalizacji, jej sensem i racjami nie tylko pragmatycznymi, ale także aksjologicznymi i antypunitywnymi.

Trzy kolejne rozdziały pracy są ze sobą ściśle powiązane. Dotyczą uznanych form oddziaływań resocjalizacyjnych, problemu ich efektywności oraz jej wskaźników. Autor kieruje naszą uwagę najpierw na zasady indywidualnej interwencji resocjalizacyjnej, a także na programy resocjalizacyjne głównie o charakterze kognitywno-behawioralnym (na ich zalety i ograniczenia).

Głównymi czynnikami ryzyka powrotu do przestępstwa są – jak uczy doświadczenie – brak zatrudnienia (byłego więźnia lub osoby objętej kuratelą sądową), brak stałego miejsca zamieszkania oraz brak środków na utrzymanie. Wymienione czynniki stanowią zwykle kluczowe elementy indywidualnych interwencji resocjalizacyjnych. Usunięcie wyszczególnionych braków może poważnie zwiększyć prawdopodobieństwo sukcesu procesu ponownego uspołecznienia i pomyślnej readaptacji.

Robert Opora wskazuje tu również na model resocjalizacji sprawców przestępstw odwołujący się do idei sprawiedliwości naprawczej. Istotnie zadośćuczynienie wyrządzonej ofierze krzywdy może czasami doprowadzić sprawców do rewizji swoich postaw i przekonań.

Problemem wyjątkowej wagi jest pytanie o efektywność wymienionych form oddziaływań resocjalizacyjnych i pomiar tej efektywności. Sposoby oceny poziomu efektywności resocjalizacji są też przedmiotem kontrowersji. Zatem: czy kryterium poprawy jurydycznej (wskaźnik powrotności do przestępstwa), czy kryteria poprawy o charakterze pedagogiczno-psychologicznym, a jeśli tak, to jakie?

Wiemy, że brak powrotności, a więc brak kolejnych ujawnionych czynów karalnych nie oznacza wcale osiągniętej skuteczności oddziaływań resocjalizacyjnych. Stąd czym jest efektywność resocjalizacji i jakie są jej wskaźniki?

Autor przytacza liczne definicje tych pojęć i pokazuje nam różne stany rzeczy jako dowody efektywności, głównie w odniesieniu do kurateli sądowej.

Należy zaznaczyć, że **Autor** nie zapomina też o trudnościach metodologicznych, jakie niosą ze sobą badania nad wskaźnikami pozytywnych zmian oddziaływań penitencjarnych.

Wyniki dotychczasowych badań nad efektywnością podejmowanych interwencji resocjalizacyjnych czy realizowanych programów nie są – jak wskazuje Autor – zadowalające. Do poprawy jakości ocen tych oddziaływań mogłoby się z pewnością przyczynić stworzenie odpowiedniego narzędzia do efektywności oddziaływań resocjalizacyjnych. Jednak takiego narzędzia, które uwzględniałoby wszystkie istotne zmienne powiązanie nie tylko z samą interwencją, ale także z jej uczestnikami i warunkami realizacji. W rozdziale piątym Autor powraca do sygnalizowanego wcześniej problemu wskaźników efektywności oddziaływań resocjalizacyjnych. Okazuje się, że zarówno tzw. obiektywna ewaluacja efektywności wspierająca się o wskaźniki karalności, jak i te odwołujące się do np. poczucia winy, skruchy, akceptacji sensu kary czy potrzeby restytucji i zmiany postaw wobec ludzi nie są jednoznaczne.

Rozdział **szósty** książki dotyczy niezwykle ważnego problemu, mianowicie pytania o to, jakie elementy odróżniają efektywne programy resocjalizacyjne od programów nieefektywnych. Metaanalizy dziesiątków badań dotyczących efektywności resocjalizacji istniejące w literaturze naukowej oraz osobiste bogate doświadczenie Autora pozwoliły mu na sformułowanie zasad skutecznych, a więc efektywnych oddziaływań resocjalizacyjnych. Należą do nich m.in.: stosowanie intensywnych programów przede wszystkim wobec sprawców o wysokim poziomie zagrożenia, dopasowanie stylu uczenia osób skazanych do ich stylu przyswajania wiedzy czy konsekwencja w realizacji interwencji. Autor nie pomija tu innych trudnych kwestii, np. reguły dopasowania właściwości sprawcy do stylu pracy terapeutę, jego kompetencji czy warunków środowiska naturalnego.

W rozdziale **siódmym** mamy okazję poznać czynniki ryzyka powstawania aktów przestępczych oraz sposoby programowania kryminalno-logicznego. Zarówno ustalanie stopnia ryzyka, jak i programowanie należą do podstawowych zadań instytucji związanych z funkcjonowaniem aparatu wymiaru sprawiedliwości.

Ostatni rozdział pracy – równie interesujący jak poprzednie – cechuje się dużym „ciężarem gatunkowym” i z całą pewnością zasługuje na baczną lekturę, poznawczą refleksję i osąd Czytelnika.

Tematem tego rozdziału – jak się zdaje najobszerniejszego ze wszystkich – jest implementacja nowych idei i metod resocjalizacyjnych do praktyki, a także metodologiczne aspekty formułowania tych prognoz.

Autor wskazuje zarówno na warunki udanej implementacji, jak i na czynniki zakłócające proces pomyślnego wdrażania programów resocjalizacyjnych. Jed-

nocześnie uświadamia nam, że ów proces jest nie tylko fundamentalnym, ale i bardzo trudnym w realizacji. Adaptacja idei i programów wymaga bowiem interakcji pomiędzy autorami innowacji, menedżerami instytucji, jej personelem, a także podmiotami zewnętrznymi.

W prezentacji poszczególnych rozdziałów zawarłem już częściowe ich oceny. Wskażę teraz na najważniejsze walory recenzowanej monografii.

1. Praca ma jasny tytuł i przejrzystą strukturę. Jej rozdziały i podrozdziały stanowią logicznie uporządkowaną całość.

2. Dobór treści i sposób jej przekazu świadczą jednoznacznie o nieprzeciętnej erudycji Autora i Jego znakomitej orientacji w obszernej literaturze przedmiotu.

3. Autor monografii dokonał nie tylko wnikliwego przeglądu i prezentacji bardzo licznych problemów związanych z teorią i pragmatyką resocjalizacji, ale wskazał na sposoby i kierunki dalszych badań nad tą wyjątkowo złożoną rzeczywistością.

4. Uznanie budzi także bogate piśmiennictwo, trafnie dobrane i bardzo umiejętnie wykorzystane, a także styl komunikacji i prezentacja wielu także osobistych sądów i refleksji.

Konkludując sądzę, że recenzowana monografia stanowi dzieło wyjątkowo wartościowe i godne rozpowszechnienia. Wnoszę zatem o rychłą publikację tej bardzo cennej książki w jej obecnej formie. Jestem przekonany, że znajdzie ona szeroki krąg PT Czytelników i zyska Ich wysokie uznanie.

Mieczysław Ciosek

**A REVIEW OF THE BOOK "THE EFFECTIVENESS
OF SOCIAL REHABILITATION" BY ROBERT OPORA
ŻAK ACADEMIC PUBLISHING HOUSE, WARSZAWA 2015**

Abstract

The author describes the fundamental and complex issues of social rehabilitation process. In the first sentences of the communicative introduction, we find the statement that the retribution does not ensure rehabilitative effects. This point of view is quite debatable. It is true that retributive theories of criminal punishment refer to retaliation and are directed towards the past. The preventive theories focus more on the future and correction. There is a critical review of correctional theories in the publication.